

VARLAM
SALAMOV

Povestiri din Kolîma
Malul Stîng

Traducere din limba rusă și note
de Ana-Maria Brezuleanu și Magda Achim

POLIROM
2022

Ploaia

Era a treia zi de cînd foram într-un perimetru nou. Fiecare avea puțul său și în trei zile nici unul dintre noi nu reușise să sape în adîncime mai mult de o jumătate de metru. Nu ajunsese încă nimeni la permafrost, deși ni se dădeau rîngi și tîrnăcoape din belșug – lucru rar. Fierarii n-aveau de ce să piardă vremea pe aici, lucra doar brigada noastră. Singura problemă era ploaia. Ploua de trei zile fără întrerupere. Pe un teren pietros n-ai cum să-ți dai seama dacă plouă de un ceas sau de o lună. Cădea o ploaie măruntă și rece. Brigăzile vecine cu noi fuseseră luate de la muncă și duse acasă, dar acelea erau brigăzile blatarilor. Nici să le invidiem nu mai aveam putere.

Șeful de echipă, într-o manta imensă din foaie de cort, udă toată, cu o glugă ascuțită ca o piramidă, apărea rar. Conducerea își punea mari nădejdi în ploaie, în șuvițele reci de apă care ne curgeau pe spate. Eram uzi de multă vreme, nu pot spune pînă la lenjerie, pentru că nu aveam așa ceva. Conducerea conta pe un calcul secret, dar primitiv, cum că ploaia și frigul ne vor face să muncim. Însă aver-siunea noastră pentru muncă era mai puternică și în fiecare seară șeful de echipă înjura zdravăn coborîndu-și în puț rigla de lemn cu creștături. Escorta ne păzea, ascunsă sub „ciupercă”¹ – o bine cunoscută construcție din lagăr.

Nu aveam dreptul să ieșim din puțuri, am fi fost împușcați. Doar brigadierul avea voie să umble printre puțuri. Nu aveam dreptul să ne strigăm cîte ceva unul altuia, am fi fost împușcați. Stăteam în tăcere în pămînt pînă la brîu, în gropile de piatră înșirate de-a lungul malului unui pîrîu sec.

Peste noapte nu apucam să ne uscăm buș-laturile, iar celelalte haine – cămășile cazone și

1. Adăpost împotriva ploii.

pantalonii – le lăsam să se usuce pe propriul trup și aproape că izbuteam. Înfometat și înrăit, știam că nimic pe lumea asta nu mă va sili să mă sinucid. Exact în perioada aceea începusem să înțeleg esența mărețului instinct de a trăi, acea calitate cu care omul e înzestrat în cel mai înalt grad. Vedeam cum se istoveau și mureau caii noștri – nu mă pot exprima altfel, nu pot folosi alte verbe. Caii nu se deosebeau prin nimic de oameni. Mureau din pricina Nordului, a muncii peste puterile lor, a hranei mizerabile, a bățăilor și, deși aveau parte de toate astea de o mie de ori mai puțin decât noi, mureau înaintea noastră. Astfel am înțeles lucrul cel mai important, am înțeles că omul e om nu pentru că e creația lui Dumnezeu, nu pentru că la fiecare mînă are un deget uimitor de mare. Ci pentru că el este mai puternic și mai rezistent *fizic* decât orice alt animal, iar în al doilea rînd, pentru că și-a forțat latura psihică s-o slujească avantajos pe cea fizică.

Stînd în puț, mă gîndeam a suta oară la toate acestea. Știam că n-o să-mi fac felul, pentru că îmi verificasem forța vitală. Într-un puț asemănător, dar mai adînc, deunăzi dădusem cu tîrnăcopul de o piatră uriașă. Zile de-a rîndul am degajat treptat de pămînt această greutate teribilă. Aveam de gînd ca din această „potrivnică povară” să creez „un dram de frumusețe”, după cuvintele unui poet rus¹. Mă gîndeam să-mi salvez viața rupîndu-mi piciorul. Era, într-adevăr, o intenție minunată, un fenomen de tip pur estetic. Piatra trebuia să se prăbușească și să-mi zdrobească piciorul. Iar eu

1. Parafrază a versului final din poezia lui Osip Mandelștam, „Notre Dame” (1912): „Gîndindu-mă adesea că dintr-o potrivnică povară / Și eu cîndva am să adaug, la frumusețe poate – un dram”. Traducere de P. Brăileanu în Osip Mandelștam, *Tristia*, ed. cit., 1994, p. 48.

rămîneam invalid¹ pe veci! Acest vis înflăcărat ținea de un calcul, și eu pregătisem cu precizie locul unde să-mi pun piciorul, îmi imaginasem cum o să răsucească ușurel tîrnăcopul... și piatra o să cadă. Stabilisem ziua, ceasul și minutul, și acum clipa sosise. Am pus piciorul drept sub piatra ce stătea să cadă, m-am felicitat pentru calm, am ridicat mîna și am întors, ca pe o manetă, tîrnăcopul ce apucase piatra. Și piatra o luă la vale pe peretele puțului spre locul stabilit și calculat din timp. Dar nici eu nu știu cum s-a întîmplat că brusc mi-am tras piciorul înapoi. În puțul strîmt, piatra mi-a atins totuși piciorul. Două vinătăi, trei julituri – acesta a fost rezultatul planului atît de bine pus la punct.

Am înțeles că mutilarea sau sinuciderea nu sînt de mine. Îmi rămînea doar să aștept pînă cînd o mică nereușită va fi înlocuită de o mică reușită, pînă cînd marea nereușită se va consuma de la sine. Cea mai apropiată reușită era sfîrșitul zilei de muncă, urmat de trei înghițituri de supă fierbinte. Și chiar dacă supa o să fie rece, o puteam încălzi pe sobița de fier, căci aveam un ceaunaș – o cutie de conservă de trei litri. Iar de fumat, mai bine zis de terminat un chiștoc, puteam cere de la Stepan, plantonul nostru.

Și uite-așa, amestecînd în creier probleme „astrale” cu mărunțișuri, așteptam ud pînă la piele, dar liniștit. Raționamentele mele erau cumva o gimnastică a minții? Nicidecum. Toate acestea erau firești, erau viață. Înțelegeam prea bine că trupul, prin urmare și celulele creierului, primesc o hrană insuficientă, că de multă vreme creierul meu e supus unei rații de înfometare și că acest lucru va duce inevitabil la demență, scleroză precoce sau orice altceva... Și mă încînta ideea că

1. Articolul 458 din Codul Penal prevedea că un deținut devenit invalid putea fi eliberat și trimis pe Continent. Decizia era luată de o comisie medicală.

n-o să mai apuc să trăiesc pînă la apariția sclerozei. Ploua întruna.

Mi-am amintit de femeia care trecuse ieri pe lîngă noi pe potecă, fără să dea atenție apostrofărilor soldaților din escortă. Noi am salutat-o, ni se părea o frumusețe; era prima femeie pe care o vedeam de-a lungul a trei ani. Ne-a făcut cu mîna, a arătat spre cer, spre un colț al bolții cerești, și ne-a strigat: „Curînd, băieți, curînd!“. Drept răspuns a răsunit un urlet plin de bucurie. N-am mai văzut-o niciodată, dar toată viața mi-a rămas în minte, n-am uitat cum a știut ea să ne înțeleagă și să ne aline. Arătase spre cer fără să se gîndească la viața de apoi. Nu, ea ne arătase doar că soarele ce nu se vedea cobora spre apus, că se apropia sfîrșitul zilei de muncă. Repeta în felul ei cuvintele lui Goethe despre crestele munților. Mă gîndeam la înțelepciunea acestei femei simple – o prostituată sau o fostă prostituată, pentru că pe atunci în aceste ținuturi nu existau alte femei –, la înțelepciunea și la inima ei largă, iar murmurul ploii era un fond sonor potrivit pentru gîndurile mele. Malul pietros cenușiu, munții cenușii, ploaia cenușie, oamenii în haine cenușii, zdrențuite – toate acestea păreau atît de blinde, în deplin acord unele cu altele. Totul se închea într-o armonie cromatică unitară – o armonie diabolică.

Deodată se auzi un strigăt slab din puțul de alături. Vecinul meu era un oarecare Rozovski, un agronom în vîrstă, ale cărui cunoștințe considerabile în domeniul său nu-și aveau locul aici, la fel ca tot ce știau să facă medicii, inginerii sau economiștii. M-a chemat pe nume și i-am răspuns, fără să iau în seamă gestul amenințător al soldatului din escortă, de undeva de departe, de sub „ciupercă“.

— Ascultă, îmi strigă el, ascultă ce-ți spun! M-am gîndit îndelung! Și am înțeles că viața n-are nici un sens... N-are...

În clipa aceea am sărit din puțul meu și am alergat spre Rozovski înainte ca el să apuce să se

repeadă la soldații din escortă. Amîndoi soldații se apropiiau de noi.

— E bolnav, le-am spus.

Chiar atunci se auzi sunetul îndepărtat al sirenei, înfundat din pricina ploii, și noi începurăm să ne aliniem de plecare.

Am mai lucrat cu Rozovski încă o vreme, pînă în momentul cînd s-a aruncat sub un vagonet încărcat care cobora de pe munte. Și-a vîrît un picior sub roată, dar vagonetul a sărit pur și simplu peste el, fără să-i lase nici măcar o vînătaie. Cu toate acestea, i s-a întocmit un dosar pentru tentativă de sinucidere, a fost judecat, iar noi ne-am despărțit, pentru că există o regulă potrivit căreia, după o sentință, condamnatul nu se întoarce niciodată în locul de unde a venit. Se tem de răzbunarea lui la furie împotriva anchetatorului sau a martorilor. E o regulă înțeleaptă. Dar în cazul lui Rozovski ar fi putut să n-o pună în aplicare.

1958

Kant

Munții erau albi, cu reflexe albastrii, asemenea unor căpățîni de zahăr. Rotunzi și golași, ei erau acoperiți de un strat de zăpadă densă, bătătorită de vînturi. În trecători, zăpada era adîncă și atît de întărită că putea ține omul pe ea, iar pe povîrnișurile munților, omătul parcă se umfla ca niște baloane uriașe. Acestea erau pîlcurile de pin pitic, care se întindeau pe pămînt și se pregăteau de hibernare chiar înainte de prima zăpadă. Tocmai ele ne erau de mare folos.

Dintre toți copacii Nordului, cel mai mult îmi plăcea pinul pitic.

De multă vreme înțelesesem și mi-era dragă acea grabă de invidiat cu care sărăcăcioasa natură nordică se străduia să-și împartă bogăția simplă

cu omul la fel de sărman ca și ea: pentru el se străduia să înflorească mai repede în toată bogăția florilor ei. Se întâmpla ca într-o singură săptămână totul să înflorească pe întrecute, iar cam după o lună de la începutul verii, în razele soarelui ce aproape nu apunea, munții se înroșeau de la merisori, se înnegreau de la afinele vineții. Pe tufele mărunte – nici măcar nu era nevoie să ridici mîna – se pîrguia scorușa apoasă, mare și galbenă. Petalele trandafirii ale măceșului de munte erau aici singurele flori care miroseau a flori, toate celelalte miroseau doar a umezeală, a mlaștină, în concordanță cu tăcerea păsărilor primăvara, cu liniștea pădurii de zădăle ale căror crengi se îmbrăcau încetîtor în cetină verde. Măceșul își păstra fructele pînă dădea gerul și de sub zăpadă își întindea spre noi boabele zbîrcite și cărnose a căror coajă tare și violetă ascundea un miez dulce galben-întunecat. Cunoșteam voioșia răchitelor care primăvara își schimbau coloritul de mai multe ori în nuanțe ba trandafiriu-închis, ba portocaliu, ba verzui, de parcă ar fi fost îmbrăcate în piei vopsite multicolor. Zădălele își întindeau degetele subțiri cu unghii verzi, iar pufulițele grase, răspîndite peste tot, acopereau jariștile. Totul era minunat, tumultuos, grăbit, inspira încredere, dar se petrecea doar vara, cînd iarba de un verde mat se amesteca cu sclipirea smălțuită a stîncilor care, acoperite cu mușchi strălucind în soare, nu mai păreau cenușii sau cafenii, ci verzi.

Iarna, toate acestea dispăreau, acoperite de zăpada sfărîmicioasă și tare, pe care vînturile o măturau în ravene și o bătătoreau atît de zdravăn, încît pentru a urca muntele trebuia să tai trepte în zăpadă cu toporul. În pădure omul se zărea de la o verstă, într-atît de golaș era totul. Un singur copac rămînea mereu verde, mereu viu – pinul pitic veșnic verde. El era prezicătorul vremii. Cu două-trei zile înainte de prima zăpadă, cînd ziua era la fel de cald și de senin ca toamna și nimănui